

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 3 §:n muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 3 §:n muuttamisesta (HE 117/2025 vp): Asia on saapunut sosiaali- ja terveysvaliokuntaan mietinnön antamista varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- hallitussihteeri Karin Koistinen, sosiaali- ja terveysministeriö
- kehittämisneuvos Marjo Kekki, sosiaali- ja terveysministeriö
- esittelijäneuvos Heidi Laurila, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
- Vastuuyksikköpäällikkö Mari Hemmilä, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue
- juristi Viivi Kuosa, Kuluttajaliitto ry
- edunvalvontapäällikkö Anne Perälähti, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
- puheenjohtaja Hanna Sykkö, Suomen potilasasiavastaavat ry

Valiokunta on saanut kirjalliset lausunnot:

- HUS-yhtymä
- Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy

Valiokunta on saanut ilmoitukset, ei lausuttavaa:

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- Pohjois-Karjalan hyvinvointialue

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettua lakia.

Esityksellä huolehditaan osin hallitusohjelmakirjausten toteuttamisesta, osin hallituskauden aikana ilmenneen, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuihin liittyvän sääntelytarpeen täyttämistä. Esityksellä tavoitellaan uudistuksen taustalla olevien poliittisten päätösten toimeenpanon

Valiokunnan mietintö StVM 16/2025 vp

myötä julkisen talouden vahvistamista sekä sitä, että hyvinvointialueiden voimavarat riittäisivät nykyistä paremmin sosiaali- ja terveystalouden turvaamiseen.

Lakia muutettaisiin siten, että enimmäismaksua, joka voitaisiin periä tietyistä sosiaali- ja terveydenhuollon käyttämättä ja peruuttamatta jääneistä palveluista, korotettaisiin.

Esitys liittyy valtion vuoden 2026 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2026.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettua lakia (asiakasmaksulaki) siten, että käyttämättä ja peruuttamatta jätetystä palvelusta perittävää enimmäismaksua korotetaan nykyisestä 56,70 eurosta 73,70 euroon. Esityksen tavoitteena on osaltaan tukea hyvinvointialueiden edellytyksiä tarjota riittävät sosiaali- ja terveystaloudet sekä osaltaan vahvistaa julkista taloutta.

Esitys vähentää vuodesta 2026 alkaen valtion talousarvion menoja yhteensä 1,5 miljoonaa euroa, joka vähennetään hyvinvointialueiden yleiskatteisesta valtionrahoituksesta.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta pitää esityksen tavoitteita perusteltuina ja kannattaa esityksen hyväksymistä. Esityksessä on arvioitu, että käyttämättä ja peruuttamatta jätetystä palvelusta perittävän enimmäismaksun korotus voi osaltaan kannustaa asiakkaita peruuttamaan muutoin käyttämättä jäävät palvelut ajoissa. Tämä voi mahdollistaa osalle asiakkaista nykyistä nopeamman palvelujen piiriin pääsyn.

Käyttämättä ja peruuttamatta jätetystä palvelusta perittävä maksu

Käyttämättä ja peruuttamatta jätetyistä käynneistä aiheutuu hyvinvointialueille kustannuksia, joita voidaan osaltaan kompensoida maksulla käyttämättä ja peruuttamatta jätetystä palvelusta. Kun henkilö jättää palvelun käyttämättä ja peruuttamatta, ei palveluaikaa pystytä useinkaan hänen sijastaan tarjoamaan välittömästi toiselle henkilölle. Tämä aiheuttaa paitsi tarpeettomia jonoja myös palvelun antamiseen liittyvää valmistautumistyötä sekä jälkikäteistä hallinnollista työtä.

Voimassa olevan asiakasmaksulain 3 §:n 1 momentin perusteella hyvinvointialue voi periä asiakkaalta maksun käyttämättä jätetystä palvelusta, jos asiakas tai hänen edustajansa on varannut vastaanottoajan terveydenhuollon palveluihin tai sosiaali- tai terveydenhuollon lyhytaikaisen hoito- tai asumispalvelupaikan ja asiakas on ilman hyväksyttävää syytä ja varattua aikaa tai paikkaa ennalta peruuttamatta jäänyt saapumatta varattuna aikana vastaanotolle tai asianomaiseen yksikköön. Käyttämättä ja peruuttamatta jätetystä palvelusta perittävän maksun saa periä kuitenkin vain, jos maksun perimistä ei ole pidettävä kohtuuttomana ja hyvinvointialue on varauksen yh-

Valiokunnan mietintö StVM 16/2025 vp

teydessä ilmoittanut mahdollisuudesta periä kyseinen maksu sekä antanut ohjeet ajan tai paikan peruuttamiseksi ennalta. Annetun informaation täytyy olla asiakkaalle ymmärrettävää. Säännöksen mukaan maksua ei saa periä alle 18-vuotiaalta asiakkaalta.

Esityksen mukaan käyttämättä ja peruuttamatta jätetystä palvelusta perittävä enimmäismaksu nousee nykyisestä 17 eurolla (noin 30 prosentilla) 73,70 euroon. Henkilöltä perittävän kyseisen maksun suuruutta rajoittaa kuitenkin asiakasmaksulain 2 §:n säännös siitä, että maksu saa olla enintään palvelun tuottamisesta aiheutuvien kustannusten suuruinen. Valiokunnan asiantuntijakuulemisissa korotuksen määrästä tuotiin esiin erilaisia näkemyksiä.

Valiokunta pitää tärkeänä pyrkiä vähentämään käyttämättä ja peruuttamatta jääviä käyntejä ja sitä kautta palvelujen vajaakäyttöä hyvinvointialueilla. Myös valiokunnan asiantuntijakuulemisissa esitykseen suhtauduttiin tältä kannalta pääosin myönteisesti. Valiokunta pitää perusteltuna myös sitä, että käyttämättömistä käynneistä hyvinvointialueille aiheutuvia kuluja voidaan kattaa paremmin esitetyllä enimmäismaksun korotuksella. Nykyisellä enimmäismaksulla voidaan pääsääntöisesti kattaa vain osa käyttämättä ja peruuttamatta jääneiden palvelujen kustannuksista eikä enimmäismaksu pääsääntöisesti kata palvelun tuottamisesta aiheutuvia kustannuksia maksun korottamisen jälkeenkään.

Valiokunta toteaa, että lähtökohtaisesti henkilö voi omalla käytöksellään vaikuttaa käyttämättä jätetyn palvelun maksun syntymiseen. Valiokunnan asiantuntijakuulemisissa on kuitenkin tuotu esiin huoli siitä, että esitetty maksun korotus kohdistuu etupäässä heikommassa asemassa oleviin henkilöihin, joilla ei ole erilaisista toimintakykyyn tai elämän hallintaan liittyvistä seikoista johtuen kykyä tai mahdollisuutta peruuttaa varattua aikaa. Tähän liittyen valiokunta painottaa, että jos jokin edellä todetuista asiakasmaksulain 3 §:ssä tarkoitetuista maksun perimisen edellytyksistä ei täyty, hyvinvointialue ei voi periä maksua käyttämättä ja peruuttamatta jätetystä palvelusta.

Valiokunta toteaa, että asiakasmaksulain 3 §:ssä tarkoitettuja hyväksyttäviä syitä varatun ajan peruuttamatta jättämiselle ovat asiakasmaksulain esitöiden (HE 129/2020) mukaan ainakin sellaiset äkilliset olosuhteisiin liittyvät syyt, jotka ovat asiakkaan vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella ja jotka eivät ole olleet asiakkaan tai tämän edustajan tiedossa, kun aikaa on varattu (esim. äkillinen sairastuminen tai tapaturma, muu äkillinen kriisi kuten läheisen menetys, pitkäkestoisien sairauksien tai vamman pahenemisvaihe, vammaisen henkilön kuljetuspalvelun myöhästyminen tai hänen käytössään olevan apuvälineen rikkoutuminen). Heikommassa asemassa olevien henkilöiden osalta valiokunta kiinnittää erityisesti huomiota hyvinvointialueen velvollisuuteen jättää maksu perimättä, jos maksun perimistä on pidettävä kohtuuttomana. Maksun periminen on asiakasmaksulain esitöiden (HE 129/2020) mukaan kohtuutonta aina silloin, jos asiakkaalla ei olosuhteidensa vuoksi ole käytännössä ollut mahdollisuutta toimia asiassa toisin. Kohtuuttomuus arvioidaan aina tapauskohtaisesti, ja arvioinnissa voidaan ottaa huomioon esimerkiksi asiakkaan nuori ikä, pitkittynyt vaikea elämäntilanne, kehitysvammaisuus, muistisairaus, neuropsykiatriset häiriöt tai mielenterveysongelmat.

Valiokunta korostaa, että maksun perimisen edellytyksenä on lisäksi se, että asiakkaalla on hyvinvointialueen mahdollistama tosiasiallinen mahdollisuus peruuttaa käyttämättä jäävä palvelu ennalta. Myös asiakasmaksulain esitöissä (HE 129/2020 vp) korostetaan sitä, että hyvinvointialueen on huolehdittava siitä, että ajan tai paikan peruuttaminen voi tosiasiallisesti ja teknisesti

Valiokunnan mietintö StVM 16/2025 vp

toteutua ohjeistetussa määräajassa. Lisäksi valiokunta painottaa hyvinvointialueen velvollisuutta antaa asiakkaalle ajanvarauksen yhteydessä ohjeet ajanvarauksen peruuttamiseksi sekä velvollisuutta ilmoittaa asiakkaalle ajanvarauksen yhteydessä mahdollisuudesta periä maksu käyttämättömästä ja peruuttamattomasta ajasta.

Valiokunta korostaa sitä, että hyvinvointialueiden tulee kehittää menetelmiään ajanvarauksista muistuttamiseksi (esim. tekstiviestimuistutukset), jotta käyntejä jäisi mahdollisimman vähän käyttämättä ja peruuttamatta. Lisäksi valiokunta korostaa painokkaasti sitä, että hyvinvointialueiden tulee mahdollistaa asiakkaille varatun ajan peruuttaminen mahdollisimman helposti ja erilaisin menetelmin sekä saavutettavilla tavoilla (esim. puhelimitse, jättämällä viesti puhelinvastaajaan, digitaalisesti).

Asiakasmaksulain soveltamisen osalta valiokunta pitää tärkeänä sitä, että sosiaali- ja terveysministeriö ja valvontaviranomaiset antavat hyvinvointialueille riittävää ohjausta, jotta käyttämättömästä ja peruuttamattomasta käynnistä perittävää maksua koskevia säännöksiä sovelletaan hyvinvointialueilla yhdenvertaisesti.

Asiakasmaksulainsäädännön jatkokehittämistarpeiden osalta valiokunta viittaa aiemmassa mietinnössään (StVM 39/2020 vp) toteamaansa asiakasmaksulainsäädännön kokonaisuudistuksen tarpeeseen. Valiokunta korostaa erityisesti mainitussa mietinnössä toteamaansa siitä, että asiakasmaksulainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä tulee tavoitella maksukaton seuraamisen siirtämistä yksittäisiltä asiakkailta viranomaiselle sekä selvittää terveydenhuollon maksukaton sekä sairausvakuutuslain mukaisen lääkekaton ja matkakaton yhdistämistä paljon palveluja ja lääkkeitä käyttävien asiakkaiden aseman helpottamiseksi.

Taloudelliset vaikutukset

Käyttämättä jätetystä palvelusta perittävän maksun korottamisen on arvioitu esityksen mukaan mahdollistavan hyvinvointialueille vuodesta 2026 alkaen noin 1,5 miljoonan euron lisätulot kyseisistä maksuista ja samansuuruisen valtionrahoituksen vähennyksen hyvinvointialueiden yleiskatteisesta rahoituksesta. Rahoitusmuutosta arvioitaessa on hyödynnetty hyvinvointialueiden maksukertymien mediaaniarvoa, joka tuottaa maltillisemman laskelman kuin keskiarvon hyödyntäminen. Hyvinvointialueet saavat sosiaali- ja terveysministeriön käytössä olleiden tietojen perusteella tehdyn arviolaskelman mukaan nykyisellä maksulla kerättyä vuosittain noin 3—13 miljoonaa euroa maksutuloja, kun yksittäisen alueen perimiä maksuja tarkastellaan koko maan tasolla.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisissa tuotiin esiin, että asiakasmaksujen korotusten maksutuottoja nostava vaikutus on epävarmaa, sillä asiakasmaksuihin liittyy riskejä ja luottotappioita, mikä vuoksi asiakasmaksumuutosten ei tulisi vaikuttaa hyvinvointialueiden yleiskatteiseen rahoitukseen ennakoivasti. Valiokunta pitää ennakollista rahoitusmuutosta kuitenkin perusteltuna ottaen huomioon hyvinvointialueiden rahoituksesta annetun lain 9 §:n sääntelyn siitä, että valtion rahoitusta korotetaan tai alennetaan hyvinvointialueiden järjestämisvastuulle kuuluvasta tehtävästä perittävän asiakasmaksun tasoon, perusteisiin tai alaan säädetyn muutoksen perusteella, jos muutoksen vaikutus rahoitukseen voidaan etukäteen arvioida ja ottaa huomioon hyvinvointialueiden rahoituksen turvaavalla tavalla. Valiokunta viittaa lisäksi sosiaali- ja terveysministeriöl-

Valiokunnan mietintö StVM 16/2025 vp

tä saamaansa selvitykseen, jonka mukaan hyvinvointialueet voivat kokonaisuutena tarkastellen saavuttaa maksukorotuksen seurauksena myös arvioitua jonkin verran suuremmat lisämaksutotot rahoitusmuutokseen verrattuna. Maksukertymää koskevissa arviolaskelmissa on huomioitu myös hyvinvointialueille luottotappioista laskennallisesti arvioitu maksutulojen vähennys.

Vaikka suhteessa hyvinvointialueiden kokonaisrahoitukseen 1,5 miljoonan euron vähennys koko valtakunnan tasolla on yksittäisen hyvinvointialueen kannalta suhteellisen vähämerkityksinen, valiokunta pitää tärkeänä seurata lainmuutoksen vaikutuksia hyvinvointialueiden talouteen. Lisäksi valiokunta pitää tärkeänä seurata maksukorotuksen vaikutuksia asiakkaiden maksukykyyn.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy muuttamattomana hallituksen esitykseen HE 117/2025 vp sisältyvän lakiehdotuksen.

Helsingissä 5.11.2025

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Krista Kiuru sd
varapuheenjohtaja Mia Laiho kok
jäsen Kim Berg sd
jäsen Bella Forsgrén vihr
jäsen Hilkkä Kemppi kesk (osittain)
jäsen Aki Lindén sd
jäsen Hanna-Leena Mattila kesk
jäsen Aino-Kaisa Pekonen vas (osittain)
jäsen Anne Rintamäki ps
jäsen Päivi Räsänen kd
jäsen Pia Sillanpää ps
jäsen Oskari Valtola kok
jäsen Ville Väyrynen kok
jäsen Henrik Wickström r
varajäsen Kaisa Garedeu ps (osittain)
varajäsen Mari Kaunistola kok
varajäsen Hanna Laine-Nousimaa sd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Pirjo Kainulainen

Valiokunnan mietintö StVM 16/2025 vp
Vastalause /sd, vihr, vas

Vastalause

Perustelut

Hallitus esittää, että käyttämättä jätetyistä sosiaali- ja terveyspalveluista perittävän maksun enimmäismäärää korotetaan ja pyritään näin mahdollistamaan aiheettomista poisjäänneistä hyvinvointialueille aiheutuvien kustannusten kattaminen nykyistä paremmin. Hallituksen esityksen mukaan koko maan tasolla käyttämättä ja peruuttamatta jää keskimäärin noin 2 prosenttia käynneistä. Esityksen mukaan maksun korottaminen 30 prosentilla 56,70 eurosta 73,70 euroon kasvattaisi hyvinvointialueiden asiakasmaksukertymää noin 1,5 miljoonalla eurolla. Vastaavasti esitys vähentäisi hyvinvointialueiden valtionrahoitusta vuodesta 2026 lähtien 1,5 miljoonalla eurolla.

Pidämme tärkeänä, että käyttämättä ja peruuttamatta jääneitä vastaanottoaikoja voitaisiin hyvinvointialueilla välttää, sillä ne aiheuttavat hyvinvointialueille resurssihukkaa ja ylimääräisiä kustannuksia sekä osaltaan pidempiä jonotusaikoja. Emme kuitenkaan pidä hallituksen esitystä maksun huomattavasta korotuksesta kohtuullisena, oikeudenmukaisena emmekä tehokkaana keinona ratkaista vastaanottoaikojen käyttämättä jättämisen haasteita.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisissa, kuten esityksen lausuntokierroksellakin, arvioitiin, että maksukorotus kohdistuu haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisiin, kuten pitkäaikaissairaisiin, vammaisiin henkilöihin, ikäihmisiin tai henkilöihin, joilla on eri syistä vaikeuksia elämänhallinnassa. Esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamies arvioi lausunnossaan, ettei näiden henkilöiden menettely vastaanottojen käyttämättä jättämisen osalta yleensä ole tahallista tai johdu välinpitämättömyydestä. Ryhmään lukeutuu myös pienituloisia lapsiperheitä. Maksujen huomattava korottaminen voi jopa johtaa muutenkin vaikeassa asemassa olevien ihmisten, joiden palvelutarpeet eivät tälläkään hetkellä välttämättä täyty, yhä enenevään jäämiseen palvelujen ulkopuolelle.

Pidämme euromääräisesti 17 euron korotusta — ja 73,70 euron kokonaissummaa — monelle pienituloiselle ihmiselle ja perheelle korkeana, etenkin kun huomioimme hallituksen kaudellaan tekemät lukuisat sosiaaliturvaleikkaukset ja useiden kansaneläkeindeksiin sidottujen etuuksien indeksijäädytykset sekä vaikean työllisyystilanteen. Toisin kuin sosiaali- ja terveysministeriö arvioi valiokunnalle antamassaan vastineessa, pidämme maksun korotusta kohtuuttomana. Toisin kuin ministeriö katsoo, sairailta, mahdollisesti pitkäaikaissairailta, vammaisilta henkilöiltä, toimintakyvyltään tai elämänhallinnaltaan rajoittuneilta ihmisiltä, muistisairailta henkilöiltä ym. ei voi edellyttää kaikissa tilanteissa kykyä sen enempää peruuttaa aikaa käytettävissä olevin keinoin, kuin myöskään kykyä vastata korotetusta sakkomaksusta.

Nyt korotettavaksi esitetyn maksun perimiselle on säädetty edellytyksiä, kuten se, että ajan käyttämättä ja peruuttamatta jättämiselle ei ole hyväksyttävää syytä, perimistä ei ole pidettävä kohtuuttomana ja että hyvinvointialue on varauksen yhteydessä ilmoittanut mahdollisuudesta periä maksu sekä antanut ohjeet ajan tai paikan peruuttamiseksi. Katsomme, etteivät maksun perimiselle asetetut edellytykset suojaa asiakkaita riittävästi siltä, etteikö maksukorotus voi aiheuttaa heille kohtuuttomia tilanteita. Esityksessä tai valiokunnan kuulemisissa ei ole pystytty esittämään uskottavasti, miten yksittäisissä tilanteissa voitaisiin välttää kohtuuttomuudet ja miten sääntely suojaisi erityisesti haavoittuvassa asemassa olevia asiakkaita.

Valiokunnan mietintö StVM 16/2025 vp
Vastalause /sd, vihr, vas

Pidämme tärkeänä, että hyvinvointialueilla kehitetään ja yhdenmukaistetaan parhaiden käytäntöjen mukaisesti ajanvaraus-, muistutus- ja peruutuskäytäntöjä. Asiakkaiden on saatava selkeä, ymmärrettävä ja ajoissa annettu tieto varatusta ajasta sekä helppo, käyttäjälle sopiva mahdollisuus perua aika. Digitalisaation edetessä on tärkeää varmistaa, että palvelujen peruminen on mahdollista eri tavoin — eikä vain sähköisesti, vaan myös puhelimitse ja muilla saavutettavilla tavoilla. Pidämme myös tärkeänä kehittää sote-asiakasmaksujärjestelmää muun muassa niin, että asiakasmaksukaton seurantavastuu siirretään viranomaisen vastuulle ja huojentamisvelvoite ulotetaan koskemaan myös terveydenhuollon tasamaksuja.

Esityksessä on arvioitu, että muutoksen seurauksena hyvinvointialueiden rahoituksesta voitaisiin vähentää 1,5 miljoonaa euroa vuoden 2026 alusta lukien. Emme kannata hyvinvointialueiden rahoituksen vähentämistä.

Ehdotus

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että lakiehdotus hylätään.

Helsingissä 5.11.2025

Aki Lindén sd
Krista Kiuru sd
Kim Berg sd
Bella Forsgrén vihr
Aino-Kaisa Pekonen vas
Hanna Laine-Nousimaa sd